

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2015 | Vol. 7 | No. 1 | ISSN 1803-8220

KUBÁT, Michal (2015). Giovanni Sartori: empirický a angažovaný politolog v přesprliš empirické a pramálo angažované politické vědě. *Acta Politologica* 7, 1, 12-27. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává
Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií

Giovanni Sartori: empirický a angažovaný politolog v přespříliš empirické a pramálo angažované politické vědě¹

Michal Kubát²

Abstract:

This article analyzes the work of Giovanni Sartori – in no doubt a political science legend – with regard to its distinctiveness in contrast to the mainstream of contemporary comparative politics. As this article argues, both Sartori's life and work are full of paradoxes. A giant of political science whose work is widely acknowledged, Sartori stands somewhat outside of current methodological trends in the discipline he helped to shape. Founder of Italian political science and one of its most visible representatives and political columnists, Sartori also failed to influence the politics of Rome. Neither were his recommendations ever adopted in Italy. This article studies these paradoxes and seeks to explain them. The focus is on Sartori's theoretical and methodological approach to politics and political science as articulated not only in his scholarly works but also in essays and commentaries.

Key words: *Giovanni Sartori, political science, comparative politics, concepts and methods, Italian politics*

Úvod

V jednom ze svých pozdních textů si legendární italský politolog Giovanni Sartori [2004b: 786] položil otázku: „Kam kráčí politická věda?“ Jeho odpověď byla neobvykle pesimistická: „(...) nekráčí nikam!“ Pro zpřesnění je třeba dodat, že Sartori měl na mysli politickou vědu „amerického typu“, nikoli politickou vědu jako takovou, přesto je jeho pesimismus závažný. Nejen proto, že podle některých autorů jsou „výzkumné standardy“ v soudobé politologii³ „americké“ [Munck 2007: 32], ale také proto, že sám Sartori byl americkou politickou vědou v počátcích své vědecké a akademické dráhy silně ovlivněn a ve Spojených státech amerických strávil podstatnou část svého profesního života. Co tedy jeho pesimismus vyjadřuje? Zcela jistě nejde o bolestinství zneuznaného vědce. Giovanni Sartori se ještě za svého života stal opravdovou legendou světové politologie a autorem řady přelomových děl (*path-breaking books* [Pasquino 2009: 168]). Jeho proslulost je nezpochybnitelná a jistě jej lze zařadit mezi otce zakladatele soudobé světové politické vědy, přinejmenším tedy politické vědy

¹ Autor děkuje PhDr. Martinu Mejstříkovi, studentu doktorského studia na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, který výborně ovládá italský jazyk, za pomoc při práci s italskými texty. Díky také patří oběma anonymním recenzentům za jejich cenné připomínky.

² Michal Kubát je docentem politologie na Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Kontakt: michal.kubat@fsv.cuni.cz

³ V tomto textu používám výrazu politická věda a politologie synonymicky. Myslím totiž, že mezi nimi není obsahového rozdílu. Toto české názvoslovné rozdělení je způsobeno historickými okolnostmi [srov. Novák 2011: 26-27].

v jejím dnes převládajícím smyslu *comparative politics*. Sartoriho skepse je odrazem něčeho jiného, je odrazem paradoxní skutečnosti, že hlavní proud (*mainstream*) soudobé komparativní politologie, kterou spoluzakládal, není sartoriánský.

Myslím, že Sartoriho pesimistickou odpověď na otázku „kam kráčí politická věda“ lze rozebrat dvojitým způsobem. Za prvé se lze zaměřit na převládající trendy soudobé „americké“ politické vědy, a to především z hlediska metodologického. Jak ukáží níže, Sartori se metodologii společenských věd (ne jen vědy politické) obsáhle věnoval, a to ostře kriticky vůči převládajícímu kvantitativnímu přístupu. Lze tedy analyzovat Sartoriho metodologické texty a konfrontovat je se stavem převažující společenskovědní metodologie.⁴

Druhý způsob je obsáhlejší a – domnívám se – vhodnější. Sartoriho způsob vnímání politické vědy je možné rozebírat s ohledem na širší výšeč jeho vědeckého díla, nikoli tedy jen na jeho metodologii. Přestože se věnoval mnoha různým otázkám, všechny jeho práce mají jednu, jak on sám napsal, „páteř“, jež je určena jeho filosofickými kořeny a teoreticko-analytickým povědomím [Sartori 1997a: 95]. To, jak má vypadat politická věda, jaké je politologovo poslání a co si představuje pod pojmem politika, je pojičkem všech jeho prací, přestože se tedy dotýkají různých témat. Konečně, jeho pojetí politiky a politické vědy má úzkou souvislost nejen s jeho vědeckým dílem jako takovým, ale také s okolnostmi jeho života, bez jejichž zohlednění rozbor Sartoriho díla prostě není možný. Ostatně, on sám nazval svoji krátkou autobiografii velmi příznačně: *Chance, luck and stubbornness* [Sartori 1997a: 93-100].

Tento přístup je vhodný nejen s ohledem na meritum věci, ale také z „drobnějších“ důvodů. Giovanni Sartori (nar. 1924) oslavil v loňském roce 90. narozeniny. Toto jubileum vyvolalo po celém světě náležitý ohlas, a to včetně České republiky.⁵ Taková úctyhodná jubilea bývají vhodnou příležitostí nejen pro oslavování samotných jubilantů, ale také pro odborné analýzy jejich vědeckého díla.

Předkládaný text si klade za cíl krátce prozkoumat vybrané Sartoriho dílo z hlediska jeho svébytnosti, která jej vzdaluje hlavnímu proudu soudobé politické vědy ve smyslu *comparative politics*. Tato svébytnost bude analyzována především v souvislosti s jeho teoreticko-metodologickým pojetím politiky a politické vědy, ovšem s nutným zohledněním některých dalších odvětví jeho širokého vědeckého díla, včetně esejistických a popularizačních prací a politické publicistiky.

Sartoriho filosofické začátky

Giovanni Sartori prožil své dětství a rané mládí v Itálii v době fašismu. V říjnu roku 1943 obdržel povolávací rozkaz do armády Italské sociální republiky (Republiky Salò). Sartori se bez ohledu na riziko trestu smrti zastřením rozhodl do armády nejít a až do osvobození v srpnu 1944 se skrýval. Nejprve pobýval v jedné vile poblíž Florencie, odkud však musel přes louky utéci před Němci, kteří tam prováděli domovní prohlídky. Následně se ukryl v „tajném“

⁴ Podobný postup zvolili Gerardo L. Munck a Richard Snyder [2007], ovšem nikoli ve vztahu k Sartorimu. Sartoriho čistě metodologické dílo je představeno a rozebráno v anglické [Collier, Gerring 2009a] a částečně v italské publikaci [Pasquino 2005].

⁵ V září roku 2014 se na půdě Italského kulturního institutu v Praze konala mezinárodní konference *Giovanni Sartori: 90 Years of a Political Scientist* organizovaná Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy. Na konferenci mimo jiné vystoupili zdaleka nejuznávanější německý politolog Klaus von Beyme a také Sartoriho žák, dnes již ovšem mezinárodně uznávaný italský politolog Gianfranco Pasquino. Srov. <http://sartoricon.fsv.cuni.cz/> [cit. 7. 12. 2014]. Shrnutí viz [Mejstřík 2014, 2015].

pokoji u svých prarodičů ve Florencii [Truzzi 2014]. Co dělat zhruba deset měsíců v úkrytu, kdy nesměl být nikým spatřen? Východiskem se mu stalo *de consolatione philosophiae*. Sartori četl filosofické spisy, hlavně Hegela, Kanta, Benedetta Croceho a Giovanniho Gentileho. Především „téměř nerozluštitelný“ [Truzzi 2014] Hegel se ukázal být tvrdým oříškem k rozlousknutí. Jak Sartori [1997a: 93] sám vzpomínal: „(...) během jednoho dne jsem přečetl deset, nanejvýš patnáct stran Hegela. Ke konci dni jsem byl úplně vyčerpaný a zralý na postel.“ (Na okraj lze spekulovat, nakolik to byla právě Hegelova nesrozumitelnost, jež později Sartoriho vedla k důrazu na sdělnost jeho vědeckého díla.) Tato únavná filosofická četba však měla dalekosáhlé následky. Jednak mu umožnila přečkat v úkrytu do konce války, hlavně však způsobila, že se Sartori po válce vydal na akademickou dráhu. Přestože nechtěl být filosofem a dokonce ani neplánoval kariéru univerzitního profesora, akademický poválečný rozvrat, kdy „byla univerzita skoro jako poušť, většina profesorů byla vyšetřována pro kolaboraci s fašismem“ [Truzzi 2014], a znalost filosofie (Hegela) mu zajistila první akademické místo na katedře státovědy u profesora Pompea Biondiho. První Sartoriho knižní publikace, resp. univerzitní skripta, byly věnovány filosofii a politické filosofii: hlavně Hegelovi [Sartori 1951], Kantovi [Sartori 1953] a Crocemu [Sartori 1955].⁶

Sartori později své filosofické základy zužitkoval v řadě prací. Vytvořil dnes již poněkud málo známou, nicméně systematickou a promyšlenou kritiku marxismu, jejíž krátké shrnutí v češtině nabídl českým čtenářům polský politolog Marek Bankowicz [2013: 119-129]. Své filosofické vzdělání uplatnil také při studiu demokracie. Sartori napsal čtyři rozdílné knihy o demokracii [Sartori 1957, 1962, 1987, 1993], všechny přeložené do řady jazyků (kromě češtiny) a mnohokrát opakovaně vydávané. Všechny tyto knihy jsou založeny na kombinaci historického, konceptuálního, empirického a teoretického přístupu [Pasquino 2009: 170]. Sartori si mj. díky znalosti politické filosofie uvědomoval klíčový význam rozlišování mezi ideální a skutečnou demokracií (zde byl také ovlivněn Dahlovou [1956] teorií demokracie), a tedy také mezi normativními a empirickými teoriemi demokracie, a stal se zapřísáhlým kritikem demokracie s přívlastky, které nemají se skutečnou demokracií (bez přívlastků) nic společného.

„Nebylo v Itálii politické vědy před Giovannim Sartorim“

Sartoriho žák Gianfranco Pasquino [2009: 167] zahájil své krátké pojednání o Sartoriho dílu větou: „*Nebylo v Itálii politické vědy před Giovannim Sartorim.*“ Přestože v Itálii samozřejmě existovala tradice „vědy o politice“ či „studia politiky“, až do 50. let 20. století politická věda tak, jak ji chápeme dnes, neexistovala jako svébytný a institucionalizovaný vědní či studijní obor. První fakulta politických věd byla sice založena Sergiem Panunziem v Peruggi již v roce 1925 [Mejstřík 2013: 296], později vznikla v roce 1938 Fakulta politických věd ve Florencii a ještě později byly otevřeny další podobné fakulty [Sola 2005: 31-32], ovšem na těchto fakultách neexistovalo studium politiky.⁷ „Politické vědy“ (v množném čísle) se skládaly z práva, historie, ekonomie, statistiky, geografie, filosofie. Sartori [1997a: 95] později poněkud

⁶ Tyto práce existují pouze v italském originálu. Sartori se později již filosofii nevěnoval, nanejvýš vybraným otázkám politické filosofie, a to zejména ve vztahu ke Crocemu [srov. Sartori 1966, 1997c]. Opět vše v italštině.

⁷ Sergio Panunzio byl předním teoretikem fašismu a propagátorem politické vědy jakožto teorie státu a doktrín. Další fakulty vznikly v době fašismu. „Fašistický“ původ předválečné italské vědy o politice byla jednou z důležitých příčin, proč ji Sartori, který na rozdíl od řady italských „politologů“ té doby k fašismu nikdy ani náznakem neinklinoval, odmítal.

ironicky vzpomínal: „(...) jak můžeme mít politické vědy v množném čísle, aniž by obsahovaly politickou vědu v čísle jednotném (...)?“ Sartori proto nejprve musel od roku 1950 vyučovat dějiny moderní filosofie. První kurs politologie otevřel ve Florencii až v roce 1956, a to přes odpor svého nadřízeného, kterým byl Croceho žák filosof Carlo Antoni, jež na fakultě působil jako oborový garant [Sola 2005: 34-35]. V roce 1963 získal svoji první katedru, ovšem katedru sociologie, na čele katedry politologie stanul teprve v roce 1966.⁸

Giovanni Sartori tedy nakonec boj o institucionální uznání politické vědy v Itálii vyhrál. Musel však také, nebo spíše především, politickou vědu nějak uchopit, definovat. Sartoriho pojetí politologie je nutné chápat v souvislostech místa a doby, v níž se nacházel. Jeho pojetí politické vědy totiž vycházelo z odmítnutí italského vnímání studia politiky. Italská tradice „vědy o politice“ byla úplně jiná, než jak politologii chápal Sartori. Giorgio Sola [2005: 57] správně upozornil na skutečnost, že Sartoriho politická věda byla *ex novo*, tj. odlišná od italské „politologické“ minulosti⁹, představované zejména Gaetanem Moscou¹⁰ a jeho spisem *Elementi di Scienza Politica* z roku 1896. Sartori tedy politickou vědu jako takovou samozřejmě nevynalezl, „jen“ jí dal jiný smysl.

Politická věda má být podle Sartoriho především vědou empirickou, vyznačující se pragmatickým, realistickým (a ne emotivním) přístupem, což ovšem bylo v tehdejší italském prostředí, kde byl empirismus chápán jako „škodlivý“ [Sartori 1997a: 96], nadměru odvažným prohlášením. Politická věda má využívat výzkumu politiky (*politics*) jako prostředku pro potvrzení nebo vytvoření teorie, která má být aplikovatelná v praxi [Sartori 1979: 224]. Politická věda navíc pracuje s proměnnými, využívá deskriptivního jazyka a určuje vztah mezi prostředky a cíli [Sola 2005: 47]. Politika (*politics*) je od Machiavelliho, který ovšem nebyl ani filosofem, ani vědcem, nezávislá (na etice, morálce, náboženství, ekonomii apod.), tj. řídí se vlastními pravidly, a je soběstačná (autarkická), a to v tom smyslu, že je s to vysvětlit sebe sama [Sartori 1973]. V přeneseném smyslu má mít podobné vlastnosti také politická věda. Politologie musí být vědou nezávislou, nemá být filosofií či politickou filosofií, a to především z metodologického hlediska [Sartori 1974].

Politická věda nemá být také sociologií, respektive, zde je situace složitější, protože Sartori [1969], jak je dobře známo, rozlišoval mezi sociologií politiky a politickou sociologií. Zatímco sociologie politiky je součástí sociologie, obdobně jako třeba sociologie náboženství nebo sociologie médií, politická sociologie je mezivědní oborem, který je s politickou vědou spjat (je tedy součástí jak sociologie, tak i politologie), řečeno Sartoriho slovy je to „mezioborový hybrid“ (*an inter-disciplinary hybrid*) [Sartori 1969: 197]. Politická sociologie chápe, zjednodušeně řečeno, politické aktéry (např. politický systém) jako nezávislé proměnné, oproti tomu sociologie politiky to má naopak. Sociologie politiky je tedy jakousi „sociologickou redukcí politiky“, tzn. redukcí způsobující objasňování politických jevů prostřednictvím sociologických a tedy nepolitických proměnných.¹¹

⁸ Sartori později založil *Centro Studi di Politica Comparata*, editoval základní italskou politologickou příručku *Antologia di scienza politica* [Sartori 1970a] a založil časopis *Rivista Italiana di Scienza Politica*, jehož byl později až do roku 2003 editorem [Pasquino 2009: 168].

⁹ Na okraj lze uvést, že v této otázce si příliš nerozuměl s Norbertem Bobbiem, který se jinak ovšem o vybudování moderní italské politické vědy výrazně zasloužil [Pasquino 2009: 168].

¹⁰ Se kterým Sartori hojně polemizoval, zejména tedy s jeho teorií elit, a to hlavně ve své slavné knize o demokracii [Sartori 1987]. Pro Sartoriho příznačné, že se k italským klasikům studia politiky na stránkách svých textů příliš nehlásil a pramálo je citoval. Vřelý vztah si uchoval pouze ke Crocemu, který mu byl blízký svým liberalismem.

¹¹ S tímto Sartoriho názorem nesouhlasil známý polský sociolog Jerzy J. Wiatr [1999: 12-13], jinak ovšem

Jestliže Sartori odmítl italskou tradici politické vědy, z jaké tradice vycházel? Sartori [1997a: 95] uváděl, že byl samoukem, neměl učitelů a musel se spoléhat sám na sebe, na vlastní úsudek. Nicméně tak zlé to nebylo, protože přece jenom existovalo prostředí, v němž mohl hledat inspiraci. Oním prostředím byla americká politická věda. Sartori poprvé pobýval v USA v letech 1949-1950 a později se tam pravidelně vracel. Jak sám uvedl: „Amerika nepochybně zanechala v mém chápání politické vědy svoji stopu“ [Sartori 1997a: 96]. Sartoriho kromě samotných pobytů v USA silně ovlivnila Americká asociace politické vědy (IPSA), jejíž akcí se účastnil a kde poznal řadu klasiků soudobé politologie, kteří se později stali jeho celoživotními přáteli (G. Almond, H. Daalder, M. Dogan, S. N. Eisenstadt, J. J. Linz, S. M. Lipset, S. Rokkan). Především vzpomínal na Výbor pro politickou sociologii, kde mj. prosadil své výše uvedené rozlišení mezi politickou sociologií a sociologií politiky [Sartori 1997: 100]. Důležité pro něj byly také četné konference IPSA, kterých se účastnil, a to i v Itálii (např. kulatý stůl *IPSA Teaching and Research in Comparative Government*, konaný v dubnu roku 1954 ve Florencii) [Sola 2005: 38].

Italian in New York

Giovanni Sartori se, jak již bylo řečeno, poprvé dostal do Spojených států amerických v roce 1949. V 60. letech se tam pravidelně vracel jako hostující profesor (Harvard, Yale). Bouřlivý přelom 60. a 70. let prožil jako děkan fakulty ve Florencii (1969-1971). V roce 1971, unavený po třech letech „bojů“¹², odjel na rok do Stanfordu. Nakonec se v roce 1976 rozhodl Itálii opustit natrvalo a přestěhoval se do USA. Nejprve zakotvil ve Stanfordu, kde se uvolnilo profesorské místo po Gabrielu Almondovi, který odešel do penze. V roce 1979 přesídlil do New Yorku, kde se stal *Albert Schweitzer Professor in Humanities* na Columbijské univerzitě, po roce 1994 profesorem emeritním [Sola 2005].

Proč se Sartori rozhodl odejít z Itálie? Gianfranco Pasquino [2009: 168] tvrdí, že příčinou Sartoriho odchodu byla únava z neustálých srážek s univerzitní byrokracií a jeho celkové znechucení italským univerzitním systémem. Sám Sartori [1997a: 98] diplomatically uvádí poněkud jiné důvody. Po více jak čtvrt století stráveném ve Florencii cítil, že se jeho italský cyklus uzavřel a již neměl nic nového, co by mohl italské politické vědě přinést. Kromě toho se řada jeho žáků stala plně etablovanými politology na řadě italských univerzitách a italská politologie tak mohla jít svou samostatnou cestou, bez jeho poručnictví. Chtěl se soustředit sám na sebe, na vlastní vědeckou dráhu. Obdobně Giorgio Sola [2005: 63] napsal, že Sartori

rovněž zastáncem rozlišování mezi sociologií politiky a politickou sociologií. Politická sociologie je podle něj způsobem chápání politiky a společnosti v jejich vzájemné provázanosti a ne omezením se na pojímání politiky prostřednictvím sociálních faktorů, a to na úkor faktorů například geopolitických, biologických, nebo čistě politických. Mezi takto chápanou politickou sociologií a sociologií politiky existuje viditelný svazek, ale nejedná se o identické disciplíny. Politická sociologie je teoretickou základnou sociologie politiky, která je však něčím širším, zahrnujícím ne jen obecné teoretické interpretace, ale také řadu konkrétních tvrzení.

¹² Zde stojí za to odcitovat Sartoriho vzpomínky na danou dobu, která prozradí mnohé o jeho povaze a také politických postojích: „Ano, kolegové se mě na to často ptají, vědí, že jsem bojovníkem. Tehdy jsem stanovil několik podmínek: všichni vyučující mě museli plně podpořit a já byl jako jediný zplnomocněn promlouvat na studentských shromážděních. Bylo to zatracované řemeslo. Nikdo to nechtěl dělat. Někdy jsem přespával přímo na fakultě. Když jsem zjistil, že studenti telefonují dokonce i do Číny, nechal jsem odpojit telefony a v zimě jsem jim pak vypnul topení. Tehdy všichni revolucionáři ve vteřině zmizeli a bylo po protestech. Ve svých čtyřiceti letech jsem pak obdržel zlatou medaili za rozvoj školství a kultury, která se obvykle uděluje osmdesátníkům“ [Truzzi 2014].

chtěl v cizině získat nové zkušenosti (volil mezi Oxfordem a Stanfordinem, ale Američané mu nabídli více peněz) a také měl pocit, že v Itálii dosáhl svého cíle: rozvinutého, legitimního a autonomního oboru politologie.

Giovanni Sartori se tedy ocitl v zemi, jejíž politologie jej zpočátku silně ovlivnila. Zdálo by se, že jej čekala oslnivá kariéra. Ano i ne. Na jednu stranu získal nadmíru prestižní pracovní pozice na nejlepších univerzitách. Publikoval v USA svá nejlivnější díla. Na stranu druhou se nikdy nestal součástí hlavního proudu americké politické vědy. Vždy stál opodál. Připomínal postavu z hitu slavného britského hudebníka Stinga z roku 1987 *Englishman in New York*, který má coby „a legal alien“ raději čaj než kávu, jinak připravený toast a mluví s cizím přízvukem. Sartori na tom byl podobně, jenom národnost byla jiná: nikoli *Englishman in New York*, ale *Italian in New York*. Byl si toho velmi dobře vědom a po letech vzpomínal, že jeho „dílo nikdy nepadlo na úrodnou americkou půdu“ [Sartori 1997a: 99]. Podobně to viděl Juan Linz [2007: 199], který řekl: „Nejsem si jist, ale mám dojem, že Sartori během svého pobytu ve Spojených státech neměl na lidi, se kterými spolupracoval, vliv porovnatelný s jeho obrovským vlivem na celou generaci italských učenců.“ Také jeho studenti ve svých vzpomínkách uváděli, že „legendární“ Sartori rozhodně „nebyl typickým americkým univerzitním profesorem“ [Skach 2009: 342-343]. Co se přihodilo? Jak je možné, že Sartori, který byl zakládáje soudobou italskou politologii ovlivněn a inspirován americkou politickou vědou, se po příchodu do USA stal pomyslným Stingovým *Englishman in New York*?

Přestože se Sartori [1997a: 96] hlásil k empiricky pojaté politické vědě, nikdy se nepřidal k behaviorismu. Tím spíše musel odmítnout tzv. „druhou vědeckou revoluci“ (první „revoluce“ byla behavioristická), tj. úsilí „o co největší vědeckost“, a to ve smyslu „prohloubení metodologických aspirací behavioristů a uzrání politologické metodologie založené na užití kvantitativních, statistických metod empirického testování“ [Muncks 2007: 52].¹³ Politická věda, zejména tedy americká, chtěla (a stále chce) být zkrátka vědou „vědecky orientovanou“ (*scientifically-orientated*) [Blondel 1997: 117], vědou objektivní, založenou na tvrdých datech. Chce se podobat přírodním vědám [Linz 2007: 205]¹⁴, přičemž jiné přístupy jsou odmítány jako „nevědecké“. Výsledky kvantitativních výzkumů jsou objektivní a nesporné. Jsou také pohodlné. Není totiž nutné formulovat argumenty, teorie, koncepty a ideje. Není se zkrátka o co přít s jednou jedinou výjimkou, a tou jsou metody měření. Vědecké snažení se tak přenáší z analýzy problému na vytváření a analýzu metod datových analýz [Huntington 2007: 232]. Výzkum pak není „*problem-driven*“, nýbrž „*technique-driven*“ [Stepan 2007: 454-455]. Výsledkem je přílišná specializace a hlavně sterilizace politologie, která se stává zcela odtrženou od reality.¹⁵

¹³ Převažující kvantitativní charakter soudobé politické vědy lze kvantitativně prokázat, jak to udělali Andreas Schedler a Cas Mudde [2010] analyzující články publikované ve vedoucích politologických časopisech. Jejich analýza ukázala, že v komparativní politologii nastala výrazná expanze kvantitativních metod, a to především v posledních letech, a statistické metody se staly dominantním způsobem analýzy. Podle nich zůstává komparativní politologie bez ohledu na řeči o zasypávání příkopů mezi kvantitativními a kvalitativními přístupy rozděleným oborem a vedoucí politologické časopisy téměř nepublikují komparativní kvalitativní analýzy [Schedler, Mudde 2010: 429].

¹⁴ Podle Sartoriho se chce politická věda podobat ekonomii. Zatímco však „*ekonomové pracují s reálnými daty (monetárními kvantitami) zakotvenými v chování jejich ekonomických živočichů, sociální vědci pracují s přidělenými a často arbitrárními numerickými hodnotami*“ [Sartori 2004b: 785]. Podobně Arend Lijphart [2007: 264] upozorňoval na problematičnost dat, která jsou pode něj primitivní. Měli bychom se proto soustředit spíše na jejich zlepšení a nestarat se tolik o sofistikované metodologické techniky.

¹⁵ Sartori [1954: 17] tento postoj zastával od počátků své politologické dráhy: „*Pokud politologie není praktic-*

Sartoriho empirismus a vědeckost byly zcela jiného rázu. Politická věda má být kontextuální, tj. nevyhýbající se historickým, kulturním, jazykovým a jiným okolnostem. Má být použitelná v praxi (k tomu viz níže), zaměřená na výzkum a řešení problémů a ne upřednostňující metodologické a výzkumně technické otázky. Cílem politické vědy nemá být shromažďování dat a modelování (či snad dokonce jejich pouhé přepočítávání), nýbrž vytváření konceptů a teorií prostřednictvím komparativního výzkumu. S tím je úzce spojené Sartoriho (oproti hlavnímu proudu odlišné) chápání metodologie vědy. Sartori napsal řadu klíčových metodologických textů.¹⁶ Je velmi důležité a v kontextu výše řečeného příznačné, že se zajímal o metodologii nikoli ve významu výzkumných technik, ale ve smyslu způsobu myšlení [Sartori 1997a: 95]. To, co ho zajímalo, byla správnost myšlení a užívání jazyka. V jednom ze svých klíčových metodologických spisů *Concept Misformation in Comparative Politics* z roku 1970 uvedl příznačnou a o mnohém vypovídající větu: „*In a very crucial sense there is no methodology without logos, without thinking about thinking*“ [Sartori 1970b: 1033].¹⁷ Kvantifikace, „počítání“, je až na druhém místě: „*Napřímo řečeno, myslí a teprve pak počítej, a také, myslí logicky*“ [Sartori 2004b: 786]. Nejprve je nutné položit si otázku „co je?“ (*what-is' question*) a teprve potom otázku „kolik?“ (*how-much' question*) [Mair 2014: 73; Sartori 1975]. Jinými slovy vyjádřeno, kvalita stojí před kvantitou.

Jak (ne)pracovat s pojmy

Z výše uvedeného ovšem nelze vyvodit ukvapený závěr, že Sartori se vždy a za všech okolností stavěl proti kvantitativnímu výzkumu v politické vědě [Collier, Gerring 2009b: 6, Pasquino 2009: 169]. On sám jej ostatně také využíval.¹⁸ Kvantitativní přístup je ovšem použitelný pouze za předpokladu, že je postaven na pevných konceptuálních podvalinách: „*kvantifikace přichází na scénu až po, opravdu jenom až po, zformování konceptu*“ [Sartori 1970b: 1038].¹⁹ Základem je zkrátka práce s pojmy, která byla v Sartoriho podání označena za „klasickou“ [Collier, Mahon 1993: 845]. Sartori byl optimisticky přesvědčen, že společenský vědec může stanovovat koncepce, pojmy, definice apod. prostřednictvím produktivní analýzy. Pojmy je třeba vytvářet a používat sémanticky a analyticky správně a precizně. Pojmy nelze oddělit od jazyka a sémantiky, ovšem od jazyka přirozeného, ne jazyka formalizovaného. Špatný jazyk (chybná sémantika) totiž vede ke špatnému myšlení [Sartori 1975, 1984].²⁰

Správné nebo naopak špatné zacházení s pojmy je úzce spojeno se správnými nebo špatnými komparacemi, Sartoriho [1991] slovy: „*comparing and miscomparing*“. Komparace jsou klíčové, protože mj. vedou ke kontrole (potvrzení nebo vyvrácení) zobecňujících (teoretických) tvrzení. Je třeba ovšem porovnávat porovnatelné a nesklouznout k vytváření

kou vědou, pak své snažení obětujeme na oltář sterility.“

¹⁶ Soubor anglických textů viz [Collier, Gerring 2009a]. Některé Sartoriho důležité metodologické texty existují pouze v italštině (především viz [Sartori 1979]), resp. byly přeloženy do některých jiných jazyků (hlavně do španělštiny), ale ne do angličtiny.

¹⁷ Za účelem zachování jeho plné vypovídací hodnoty ponechávám toto originální vyjádření v původním znění.

¹⁸ Kvantitativní přístupy najdeme v jeho klasické práci o politickém stranictví [Sartori 2005b].

¹⁹ V zájmu spravedlnosti je ovšem nutné zmínit, že se tohoto východiska ne vždy stoprocentně držel. Nejvíce patrné je to v „silně kvantitativní“ práci, kterou napsal spolu s Giacomettem Sanim [Sani, Sartori 1983]. V tomto textu má kvantifikace do jisté míry navrch nad konceptualizací. Jedná se ovšem spíše o výjimku potvrzující pravidlo.

²⁰ Domenico Fisichella [2005: 16] úderně uvedl, že Sartori bojoval proti „*politologickému analfabetismu*“.

„kočkopsů“ (*cat-dog*) [Sartori 1991: 247]. Kočkopsy vznikají v důsledku kombinace několika chyb, kterými jsou: 1) „parochialismus“ (*parochialism*), 2) špatné klasifikace (*misclassification*), 3) stupňování (*degreeism*) a 4) natahování pojmu (*conceptual stretching*) [Sartori 1991: 247-249]. V prvním případě jde o chybné uplatňování pojmů v lokálních podmínkách bez zohlednění jejich širšího (komparativního) smyslu. Nelze například mluvit o „koaliční vládě v USA“, když víme, že koaliční vlády mohou vznikat pouze v parlamentních či poloprezidentských režimech, nikoli však v režimu prezidentském. Špatná klasifikace je založena na vytváření chybných tříd. Zcela jistě není možné do třídy „systém jedné strany“ zařadit dohromady „státy jedné strany“ typu USA, Japonska, Švédska, Norska, Indie, Mexika, Sovětského svazu, Číny, komunistických zemí východní Evropy a dal. V každém jednotlivém případě jde totiž o zcela jinou „jednu stranu“. Stupňování spočívá v nekritické snaze pojímat druhové rozdíly jevů jako rozdíly ve stupni, jinými slovy řečeno jejich umístění na kontinuu. V takovém případě pak například demokracie nemůže být oddělena od nedemokracie. Znamenalo by to, že každý politický systém na světě (kontinuum) by měl něco z obojího.

Otázka natahování pojmu Sartoriho obzvlášť trápila a věnoval jí mnoho pozornosti. Natahování pojmu znamená jeho přílišné zobecňování a označování jím čehokoliv. Jde o to, že budeme-li daný pojem užívat bez ohledu na dané praktické okolnosti, ztratí svoji základní heuristickou hodnotu, dojde k jeho naprostému empirickému vyprázdňování (*empirical vaporization*) [Sartori 1970: 1043]). Často uváděným příkladem je pojem mobilizace [Pasquino 2009: 169; Sartori 1970b: 1051; 1991: 249]. Pokud jej nevhodně natáhneme, pak jím označíme každou aktivitu ve společnosti. Tím ovšem nezpozorujeme rozdíl mezi politickou mobilizací (*mobilization*) a politickou účastí (*participation*). Zjednodušeně řečeno, politická mobilizace je shora vnucená, zatímco politická účast je dobrovolná a spontánní. Tento na první pohled jednoduchý rozdíl je klíčový, protože souvisí s rozdílem mezi demokratickou a nedemokratickou povahou politiky. Jeho nezohlednění vede k fatálnímu nepochopení skutečnosti a jejímu špatnému vysvětlení.

Výše uvedené příklady jsou ukázkami vyložených chyb. Na druhou stranu ale platí, že přirozenou vlastností pojmů je jejich složitost a nejednoznačnost a tedy různé chápání a vysvětlování. Pojmy mají různé významy v závislosti na míře jejich abstrakce. Z tohoto předpokladu plyne, že nemá tolik smysl se ptát, kolik významů pojem má, ale jak moc je abstraktní [Mair 2014: 82]. Pojmy lze uspořádat podle míry jejich abstrakce. Zde se samozřejmě dotýkám Sartoriho [1970b] proslulého „žebříku abstrakce“ (*the ladder of abstraction*). Široký pojem (*high-level*) je univerzální a vyznačuje se maximálním rozsahem (extenzí) a minimálním obsahem (intenzí) a naopak úzký pojem (*low-level*) je jedinečný, tj. má maximální rozsah a minimální obsah.²¹ Toto rozlišování je důležité pro zachování správnosti užití pojmů. Chceme-li jeden pojem použít v různých situacích, musíme se po žebříku abstrakce pohybovat nahoru nebo dolů. Sartoriho žebřík abstrakce začíná minimální či minimalistickou definicí příslušného pojmu. Pojem definujeme jen těmi nejnужnějšími a nejpřiléhavějšími definičními znaky. Které to ale jsou? To je velmi složité říci. Peter Mair [2014: 85] jako dobrý příklad uvádí pojem demokracie. Pokud si řekneme, že oněmi definičními znaky jsou soutěživé (vícestrannické) volby, pak podceníme například otázku dodržování základních práv a svobod a dostaneme se k Zakariovým neliberálním demokraciím. Naopak, pokud se

²¹ Mezi nimi se pak ještě nachází střední pojem (*medium-level*). Otázka pojmů a jejich druhů samozřejmě není Sartoriho původním příspěvkem obohacujícím výrokovou logiku, ale byla známa již dříve (v češtině srov. [Knapp 2003: 166-173]). Sartoriho význam spočívá v jeho naléhavém požadavku dodržovat správná pravidla zacházení s pojmy ve společenských vědách.

soustředíme na práva a svobody a nedoceníme volby, potom pomineme klíčovou otázku každého demokratického procesu: právo voličů prostřednictvím voleb odvolat svoji vládu. Jestliže budeme trvat na obou proměnných, pak se přiblížíme k Dahlově polyarchii. To už ale budeme na žebříku abstrakce dost nízko, tzn. mezi demokracie zařadíme jen málo praktických případů. Zkrátka, jak již bylo řečeno výše, je nutné pojem vytvořit a následně se jej držet. Pokud nějaký jev špatně definujeme nebo jej pak budeme zbytečně za každou cenu redefinovat, dopustíme se nanejvýš konfuzí, nejednoznačnosti a překrývání se pojmů [Collier, Gerring 2009b: 5]. Pokud pojem, který je aplikovatelný v jedné rovině abstrakce na příslušné případy, vezmeme a aplikujeme ve stejné rovině abstrakce na případy jiné, pak bude výsledkem zmatení.

Nejde přitom jenom o akademické debaty, ale o pochopení skutečnosti a východisko pro zodpovídání důležitých praktických otázek. Můžeme považovat Švýcarsko před zavedením volebního práva žen za demokracii? Je (západní) liberální demokracie zbožím, které lze vyvážet do (nezápadního) světa? Sartori [1996] na obě tyto vzájemně provázané, ač to tak na první pohled nevypadá, otázky odpověděl „ano“, ovšem za předpokladu jistého daného pojetí demokracie, které je třeba nejprve určit (ustanovit pojem). Liberální demokracie se totiž podle něj skládá ze dvou odlišných prvků: 1) osvobození lidí, neboli *svoboda od* (liberalismus) a 2) přiznání jim moci, neboli *svoboda k* (demokracie), nebo trochu jinak: 1) demo-ochrany (ochrany před tyranii) a 2) demo-moci (vlády lidu). Který prvek je důležitější? Podle Sartoriho [1996: 72] „nelze pochybovat o tom, že *procedurálně jsou svoboda od (...) a demo-ochrana (liberální ústavnost) nutnými podmínkami demokracie per se*“. Ochrana lidí před tyranii zajišťuje, že nikomu není křivděno, nikdo není vězněn, mučen či zabíjen, a to tedy především z politických důvodů. To jsou všeobecné hodnoty, protože žádný člověk na světě nechce, aby se mu děla politická (a jiná) křivda. Nikdo na světě nechce být vězněn, mučen a zabíjen. V tomto smyslu je (západní) liberální demokracie univerzální hodnotou a lze ji vyvážet do (nezápadního) světa bez ohledu na kulturní rozdíly. Naproti tomu demo-moc, vůle lidu, která je dána politickými hodnotami (*policy*) je podmíněná místními a dobovými okolnostmi. Proto také Sartori [1996: 73] považuje Švýcarsko před zavedením volebního práva žen za plně demokratickou zemi: „Kdybych si musel vybrat mezi zemí se všeobecným volebním právem, ale vratkou vládou práva, nebo naopak zemí, kde volební právo všeobecné není, ale za to se vyznačuje stabilní vládou práva, bez váhání bych zvolil druhou možnost jakožto příklad lepší demokracie než jak je tomu v prvním případě. Hlasování tedy není známkou demokracie ani mírou toho, zda je demokracie úplnou. Napovídám, že bylo by chybou slepě vnucovat hlasování v zemích, které na to nejsou připraveny.“

S takovým výkladem lze souhlasit či nesouhlasit, ukazuje však dvě skutečnosti. Za prvé, Sartoriho výklady a rozborů různých politických a společenských jevů jsou založeny na práci s pojmy, jejich určení, vymezení a klasifikaci. V tomto konkrétním případě jde o vymezení pojmu demokracie. (Jistěže jsem Sartoriho pojetí demokracie představil obzvláště zjednodušeným způsobem.) Za druhé, Sartori se nikdy nebál jasně vyjádřit vlastní názory na příslušné věci a svůj výzkum vždy spojoval s jeho možným uplatněním v praxi. Jinými slovy řečeno, politická věda má mít společenské poslání.

Un politologo militante: politická věda má mít společenské poslání

Giovanni Sartori [1952, 1974, 1979, 1997a, 2004] od začátku své akademické dráhy opakovaně říkal, že politická věda má být vědou aplikovatelnou, a to dokonce i v jakémsi futuro-

logickém smyslu: „*Politická věda je vědou pozorování a předpovědí nejpravděpodobnějších možností budoucího vývoje. Je nutné znát aktuální politickou realitu*“ [Sartori 1952: 74]. V tom si opět nerozuměl s hlavním proudem americké politické vědy, která podle něj ve svém zaujetí kvantitativní metodologií zcela pominula důležitou otázku: „*věda k čemu?*“ (*science for what?*) [Sartori 1997: 96]. Věda má však přinášet praktické znalosti.

Jeho přesvědčení, že politická věda má být vědou prakticky orientovanou projevoval několikerým vzájemně provázaným způsobem. Za prvé, svůj komparativní výzkum vždy doprovázel jasnými stanovisky, která řešení daných problémů jsou nejvhodnější. Za druhé, nevyhýbal se odborné esejistice, v níž reagoval na problémy, které podle něj trápí současný svět. Za třetí, aktivně vstupoval do (italských) politických debat. V jistém smyslu, ne však úplně, se v tomto podobal „angažovanému pozorovateli“ Raymondu Aronovi [2002], na druhou stranu však nikdy nesklouzl k přímému politickému angažmá (viz níže), jak se to stalo například nedávno zesnulému klasikovi francouzské politologie Mauricemu Duvergerovi.²²

Vrátíme-li se k Sartorimu a jeho úsilí provozovat aplikovatelnou vědu, pak v prvním případě je nejznámějším příkladem tohoto přesvědčení jeho kniha z roku 1994 *Srovnávací ústavní inženýrství* [Sartori 1994]. Vzhledem k tomu, že tato kniha vyšla v českém překladu [Sartori 2001] a dodnes je u nás hojně čtena, není třeba ji podrobněji představovat. Z hlediska otázky aplikovatelnosti politické vědy stačí zmínit, že tato kniha je jedním velkým aktivním příspěvkem do diskuse, jak zlepšit fungování soudobých demokratických režimů. Sartori si v této souvislosti položil celou řadu otázek. Který volební systém je nejvhodnější? Máme dát přednost parlamentnímu nebo prezidentskému režimu? Je lepší jednokomorový nebo dvoukomorový parlament? A tak dále. Pro Sartoriho je příznačné, že na ně dal jasné odpovědi, které doprovodil odbornými argumenty zohledňujícími místní a dobové okolnosti a nevyhnul se britkému polemickému tónu. Ještě příznačnější je skutečnost, že se zhusta vymezil proti převládajícím názorům. Například nesdílel časté nadšení pro proporční volební systém a parlamentní režim na úkor volebního systému většinového a režimu prezidentského, resp. poloprezidentského. Spíše upřednostnil účinnost režimu před jeho reprezentativností. A podobně.²³ *Srovnávací ústavní inženýrství* je ryze odbornou, současně však velmi praktickou knihou. Dobře to postřehl český politolog Miroslav Novák [2001a: 224], který svůj doslov k této knize zakončil prohlášením: „(...) je k chápání toho, oč jde v politickém systému České republiky, četba Sartoriho předkládané knížky neocenitelnou.“

Odborná esejistika je zastoupena dvěma hlavními tituly, které nebyly přeloženy do angličtiny. Za prvé je to práce *Homo videns* z roku 1997 [Sartori 1997b]²⁴ a za druhé je to práce *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* z roku 2000 [Sartori 2000], kterou u nás dobře známe díky českému překladu [Sartori 2005a]. Obě tyto knihy se věnují odlišným tématům, jedno však mají společné: jsou mimořádně pesimistické. V prvním případě Sartori varoval před podle něj zhoubným vlivem televize a video informací, které deformují lidské myšlení. Člověk ztrácí kvůli „video světu“ schopnost abstraktního myšlení a uvažování

²² Duverger za svého života prošel pozoruhodným politickým vývojem: nejprve byl (od roku 1936) členem krajně pravicové Francouzské lidové strany, po vzniku páté francouzské republiky se spojil s francouzskými socialisty a později byl v roce 1989 zvolen poslancem Evropského parlamentu za revizionistickou Italskou komunistickou stranu (PCI) [Elgie 2011: 75-76]. Duverger se dále, a v tom se Sartorimu podobal, věnoval politické publicistice. Dlouhodobě spolupracoval s *Le Monde*, *Corriere della Sera* a *El País* [Novák 2015: 137].

²³ Pověstné jsou jeho polemiky především s Arendtem Lijphartem, které u nás vešly ve známost zejména díky Miroslavu Novákovi [2001b].

²⁴ Z nám nejbližších jazyků, v němž se tato knížka objevila, je polština. Právě polský překlad mám k dispozici [Sartori 2007].

prostřednictvím pojmů a konceptů. Člověk se z *homo sapiens* přeměnil na *homo videns* [Sartori 2007, 28]. V případě druhém varoval před doktrínou multikulturalismu a jejímu vlivu na otázku možnosti integrace přistěhovalců přicházejících z jiných kultur. Opět zde můžeme vidět Sartoriho vzdor vůči všeobecně přijímaným postojům. Snadné a povšechné šíření video informací prostřednictvím televize podle něj sice vede k větší informovanosti, rozhodně však ne k větší vzdělanosti lidí, naopak jejich vzdělanost zubožuje.²⁵ Občan přestává být přemýšlejícím a znalým občanem v pravém slova smyslu, stává se „hypo-občanem“, tj. pouze příjemcem obrovského množství jednoduchých obrazových (hlavně televizních) informací. Tato větší (ovšem deformovaná) informovanost nevede k rozvoji veřejného mínění, ale mínění masového. Z politiky se stává video-politika, která rozhodně nevede k prohloubení demokracie, spíše naopak: „[Masové mínění] *ohrožuje zastupitelskou demokracii a demokracii přímou vede přímo ke katastrofě*“ [Sartori 2007: 95]. Multikulturalismus v žádné případě není součástí pluralismu, není jeho rozšířením, spíše jej popírá. Raději než o multikulturalismus bychom měli usilovat o interkulturalismus, tj. mezikulturní výměnu. Jen tak uchováme v Evropě otevřenou a tolerantní společnost. Multikulturalismus podle něj vede nanejvýš k Bosně a balkanizaci, ne však k Evropě [Sartori 2005a: 78].

Třetím způsobem Sartoriho „veřejného“ angažmá je jeho italská politická publicistika, do které se naplno pustil po svém návratu do Itálie v 90. letech 20. století. Bylo to období přechodu od první k druhé italské republice, který byl provázen řadou hlubokých politických a institucionálních změn. Sartoriho temperament mu nedovolil v takové situaci mlčet. Psal pravidelné sloupky pro jeden z nejvýznamnějších italských deníků *Corriere della Sera* a pro další noviny. Jeho komentáře pak byly vydány knižně [Sartori 2004a, 2006, 2009]. Stal se také „televizní hvězdou“, protože se pravidelně objevoval v italských diskusních televizních pořadech [Massari 2014]. V Itálii byl natolik všeobecně známým intelektuálem, že v roce 1997 dostal nabídku stát se doživotním senátorem, kterou však odmítl, protože dal přednost intelektuální nezávislosti [Massari 2014]. Málem se také angažoval v různých vládních výborech a komisích pro ústavní a politické reformy, z toho všeho však také sešlo. V tomto případě byl důvodem jeho šířavý kriticismus, kterým si zjednával řadu politických nepřátel. Sartoriho publicistické texty a výpovědi byly natolik ostře kritické vůči prakticky celé italské politické třídě, že si vysloužil označení „bojovný politolog“ (*un politologo militante*) [Passigli 2005].

Sartori se účastnil politických diskusí s cílem ovlivnit politiky v jejich rozhodování, jak reformovat italský demokratický režim. Ovšem, jak lakonicky poznamenal Gianfranco Pasquino [2009: 176]: „Bezvýsledně.“ Sartoriho přesvědčení, že politologovou povinností je usilovat o ovlivnění směřování politiky, protože politolog zná politiku lépe, než politik, se ukázalo být pouhou „osvíceneckou iluzí“, jež byla podle Stefana Passigliho [2005: 219] historií mnohokrát vyvrácena, ale pro vědce, který se chce angažovat, zůstává teze „kdo více ví, více musí“ obdobou „šlechtictví zavazuje“ a etickým imperativem. Sartori marně volal po reformě italského volebního systému, neúspěšně navrhoval změnu jejího režimu z parlamentního na alternující prezidencialismus.²⁶ Vidíme zde jakousi nepřímou dobu

²⁵ Nověji lze tato rizika vztáhnout samozřejmě také na Internet a sociální sítě, které si vedou k šíření informací, současně je to však „*spojeno s rizikem útržkovitosti vědění a ztráty souvislosti*“ [Kysela 2014: 13].

²⁶ Je to režim, který osciluje mezi parlamentní a prezidentskou fází. Režim po parlamentních a současně prezidentských volbách funguje jako parlamentarismus. Teprve v případě neúspěchu (pádu nestabilní vlády) je pro zbytek funkčního období nahrazen prezidentskou fází, stane se prezidencialismem amerického typu. To vše do dalších parlamentních a současně prezidentských voleb. Prezidentská fáze však vůbec nemusí nastat a funguje spíše jako odstrašující nástroj pro parlament, aby si rozmyslel svoji případnou nefunkčnost [Sartori 2001: 157-163].

tzv. Duvergerova paradoxu [Elgie 2011: 75], kdy se mezinárodní vědecký věhlas nepřenáší na politický (v Duvergerově případě odborný) vliv ve své vlastní zemi.²⁷ Jestliže tedy má být politická věda vědou praktickou a jejím testem je úspěch v uplatnění těchto znalostí v praxi, pak sám Sartori v tomto testu neuspěl a zřejmě ani uspět nemohl. Co je však příznačným, v celé řadě případů mu pozdější politický vývoj v Itálii dal za pravdu. Jeho tvrdohlavost mu nedovolila dělat kompromisy, což sice vedlo k jeho izolaci, na druhou stranu ale stejně nakonec většinou došlo na jeho slova [Massari 2014].

Závěr

Giovanni Sartori řadu svých zápasů vyhrál, některé ale také prohrál. Obecně řečeno, je jeho dílo naplněno jedním velkým paradoxem. Stal se největším italským politologem a ve své době nejznámějším politickým publicistou, italskou politiku však ovlivnit nedokázal a jeho doporučení nebyla v Itálii přijímána. Současně se však nakonec mnohé jeho původně odmítané názory ukázaly být pravdivými. Patří k tvůrcům a velikánům soudobé politické vědy, její současný převládající proud se mu však naprosto vzdálil. Její většinové směřování je oproti jeho představám zcela odlišné, což je o to víc paradoxní, že výchozí bod byl stejný. Politická věda má být vědou empirickou. Soudobně převažující empirismus však přesáhl všechna Sartorim myslitelná měřítká. Stal se empirickým politickým vědcem v přesvědčení, že empirická politická věda. Můžeme si položit otázku, zda se jedná o Sartoriho paradox nebo zda jde o širší jev. Podle mého názoru nejde o Sartoriho jako takového, ale o celou politickou vědu. Sartori se stal součástí mnohem rozsáhlejšího fenoménu. Současná převažující (samozřejmě nikoli celá) politická věda se odvrátila zády nejen k Sartorimu, ale také k ostatním jejím zakladatelům. Slyšíme-li názory zakladatelské a dnes již bohužel odcházející politologické generace na stav soudobé politické vědy, příliš se od Sartoriho neliší [Munck, Snyder 2007]. Dokonce i Robert A. Dahl [1997, 2007], jeden z vůdců „behavioralistické revoluce“, opakovaně vyjádřil značné pochybnosti o současném směřování komparativní politologie. Na druhou stranu ale nebudme příliš skeptickými. Směřování politické vědy se může změnit. Kromě toho hlavní proud nelze považovat za veškerý proud. Sartoriho texty byly, jsou a budou čteny. Jeho pojmy byly, jsou a budou používány. Bez nich si soudobou politickou vědu nelze představit. On sám si je této skutečnosti vědom a své vědecké působení nakonec ohodnotil pozitivně: „*Nemohu si stěžovat, a pokud bych měl bilancovat, mám z toho všeho dobrý pocit*“ [Sartori 1997a: 99].

LITERATURA:

- ARON, R. (2002). *Angažovaný pozorovatel. Rozhovory s Jeanem-Louisem Missikou a Dominique Woltonem*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1080-5.
- BANKOWICZ, M. (2013). *Kritikové marxismu*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-7485-011-0.

²⁷ Jak upozornili Michel Perottino [2005: 301] a Miroslav Novák [2015: 140], Duvergerův model poloprezidencialismu, vytvořený na základě zkoumání právě francouzské páté republiky, se v samotné Francii nikdy zcela neuplatnil.

- BLONDEL, J. (1997). Amateurs into professionals. In DAALDER, H. (ed.). *Comparative European Politics*. London and Washington: Pinter, s. 115-126. ISBN 1-85567-399-1.
- COLLIER, D.; GERRING, J. (2009a). (eds.). *Concepts and Method in Social Science. The Tradition of Giovanni Sartori*. New York and London: Routledge. ISBN 978-0-415-77578-6.
- COLLIER, D.; GERRING, J. (2009b). Introduction. In COLLIER, D.; GERRING, J. (eds.). *Concepts and Method in Social Science. The Tradition of Giovanni Sartori*. New York and London: Routledge, s. 1-10. ISBN 978-0-415-77578-6.
- COLLIER, D.; MAHON, J., E. (1993). Conceptual 'Stretching' Revisited: Conceptual Innovation in Comparative Research. *American Political Science Review*. Vol. 87, no. 4, s. 845-855. ISSN 0003-0554.
- DAHL, R., A. (1956). *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: Chicago University Press. ISBN 0-226-13426-1.
- DAHL, R., A. (1997). A brief intellectual autobiography. In DAALDER, H. (ed.). *Comparative European Politics*. London and Washington: Pinter, s. 68-78. ISBN 1-85567-399-1.
- DAHL, R., A. (2007). Normative Theory, Empirical Research, and Democracy. In MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 113-149. ISBN 0-8018-8464-0.
- ELGIE, R. (2011). Maurice Duverger: A Law, a Hypothesis and a Paradox. In CAMPUS, D.; PASQUINO, G.; BULL, M. (eds.). *Maestri of Political Science. Volume 2*. Colchester: ECPR Press. ISBN 978-1-907301-19-3.
- FISICHELLA, D. (2005). Sul filo della memoria. In PASQUINO, G. (2005). (ed.). *La scienza politica di Giovanni Sartori*. Bologna: il Mulino, s. 11-21. ISBN 88-15-10307-4.
- HUNTINGTON, S. P. (2007). Order and Conflict in Global Perspective. In MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 210-233. ISBN 0-8018-8464-0.
- KNAPP, V. (2003). *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-54-8.
- KYSELA, J. (2014). *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-022-2.
- LIJPHART, A. (2007). Political Institutions, Divided Societies, and Consociational Democracy. In MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 234-272. ISBN 0-8018-8464-0.
- LINZ, J., J. (2007). Political Regimes and the Quest for Knowledge. In MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 150-209. ISBN 0-8018-8464-0.
- MAIR, P. (2014). Concepts and Concept Formation. In BIEZEN van, I. (ed.). *On Parties, Party Systems and Democracy. Selected Writings of Peter Mair*. Colchester: ECPR Press, s. 71-91. ISBN 978-1-910259-18-4.
- MASSARI, O. (2014). Giovanni Sartori and the Italian Second Republic Democracy. Vystoupení na konferenci *Giovanni Sartori: 90 Years of a Political Science Legend* v Praze dne 26. září 2014.
- MEJSTŘÍK, M. (2013). Panebiancův organizační model a jeho aplikovatelnost na transformaci komunistických stran v západní Evropě. *Politologický časopis*. Vol. 20, no. 3, s. 282-298. ISSN 1211-3247.
- MEJSTŘÍK, M. (2014). Konference „Giovanni Sartori: 90 Years of a Political Scientist“, Praha, 26. 9. 2014. *Sociologický časopis*. Vol. 50, č. 5, s. 810-811. ISSN 0038-0288.

- MEJSTŘÍK, M. (2015). Conference Report: Giovanni Sartori: 90 Years of a Political Scientist. *Politologický časopis*. Vol. 22, no. 1, s. 83-84. ISSN 1211-3247.
- MUNCK, G., L. (2007). The Past and Present of Comparative Politics. In MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 32-59. ISBN 0-8018-8464-0.
- MUNCK, H., L.; SNYDER, R. (2007). (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-8464-0.
- NOVÁK, M. (2001a). Doslov. In SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 209-224. ISBN 80-85850-94-X.
- NOVÁK, M. (2001b). *Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země*. Brno: MPÚ. ISBN 80-210-2742-8.
- NOVÁK, M. (2011). Politika a politologie: úvod do politické vědy. In NOVÁK, M. et al. Úvod do studia politiky. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 26-75. ISBN 978-80-7419-052-0.
- NOVÁK, M. (2015). Maurice Duverger (1917-2014): světově nejcitovanější francouzský politolog, který měl vždy blízko k sociologii. *Sociologický časopis*. Vol. 51, no. 1, s. 137-146. ISSN 0038-0288.
- PASQUINO, G. (2005). (ed.). *La scienza politica di Giovanni Sartori*. Bologna: il Mulino. ISBN 88-15-10307-4.
- PASQUINO, G. (2009). Giovanni Sartori: Democracy, Parties, Institutions. In CAMPUS, D.; PASQUINO, G. (ed.). *Masters of Political Science*. Colchester: ECPR Press, s. 167-178. ISBN 978-0-9558203-3-5.
- PASSIGLI, S. (2005). Un politologo militante. In PASQUINO, G. (2005). (ed.). *La scienza politica di Giovanni Sartori*. Bologna: il Mulino, s. 213-246. ISBN 88-15-10307-4.
- PEROTTINO, M. (2005). *Francouzský politický systém*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-48-2.
- SANI, G.; SARTORI, G. (1983). Polarization, Fragmentation and Competition in Western Democracies. In DAALDER, H.; MAIR, P. (eds.). *Western European Party System: Continuity and Change*. Beverly Hills: Sage, s. 307-340. ISBN 0803997698.
- SARTORI, G. (1951). *Da Hegel a Marx: la dissoluzione della filosofia hegeliana*. Firenze: Università di Firenze.
- SARTORI, G. (1952). Scienza politica e conoscenza retrospettiva. In *Studi Politici*. Vol. 1, Firenze: Sansoni, s. 52-74.
- SARTORI, G. (1953). *Etica e libertà in Kant*. Firenze: Università di Firenze.
- SARTORI, G. (1955). *La filosofia pratica di Benedetto Croce*. Firenze: Università di Firenze.
- SARTORI, G. (1957). *Democrazia e definizioni*. Bologna: il Mulino.
- SARTORI, G. (1962). *Democratic Theory*. Detroit: Wayne State University Press. ISBN 0-8-371-6545-8.
- SARTORI, G. (1966). *Stato e Politica nel pensiero di Benedetto Croce*. Napoli: Morano.
- SARTORI, G. (1969). From the Sociology of Politics to Political Sociology. *Government and Opposition*. Vol. 4, no. 2, s. 195-214. ISSN 0017-257X.
- SARTORI, G. (1970a). (a cura di). *Antologia di scienza politica*. Bologna: il Mulino.
- SARTORI, G. (1970b). Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review*. Vol. 64, no. 4, s. 1033-1053. ISSN 0003-0554.
- SARTORI, G. (1973). What is Politics? *Political Theory*. Vol. 1, no. 1, s. 5-26. ISSN 0090-5917.

- SARTORI, G. (1974). Philosophy, Theory and Science of Politics. *Political Theory*. Vol. 2, no. 2, s. 133-162. ISSN 0090-5917.
- SARTORI, G. (1975). The Tower of Babel. In SARTORI, G.; RIGGS, F., W.; Teune, H. (eds.). *Tower of Babel: On the Definition and Analysis of Concepts in the Social Sciences*. Pittsburgh: International Studies Association, Occasional paper no. 6, University of Pittsburg, s. 7-37.
- SARTORI, G. (1979). *La politica: logica e metodo in scienze sociali*. Milano: SugarCo.
- SARTORI, G. (1984). Guidelines for Concept Analysis. In SARTORI, G. (ed.). *Social Science Concepts. A Systematic Analysis*. Beverly Hills/London/New Dehli: Sage Publications, s. 15-85. ISBN 0803921772.
- SARTORI, G. (1987). *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham, N.J.: Chatham House. ISBN 0-934540-47-0 (Vol. 1), ISBN 0-934540-48-9 (Vol. 2).
- SARTORI, G. (1991). Comparing and Miscomparing. *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 3, no. 3, s. 243-257. ISSN 0951-6298.
- SARTORI, G. (1993). *Democrazia: cosa è*. Milano: Rizzoli. ISBN 8817842168.
- SARTORI, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Macmillan Press. ISBN 0-333-62967-1.
- SARTORI, G. (1996). Jak daleko może zawędrować wolny rząd? *Res Publica Nowa*. Vol. 17, no. 1, s. 71-77. ISSN 2299-0305.
- SARTORI, G. (1997a). Chance, luck and stubbornness. In DAALDER, H. (ed.). *Comparative European Politics*. London and Washington: Pinter, s. 93-100. ISBN 1-85567-399-1.
- SARTORI, G. (1997b). *Homo videns: televisione e post-pensiero*. Roma-Bari: Laterza. ISBN 88-420-5355-4.
- SARTORI, G. (1997c). *Studi crociani I – Croce filosofo pratico e la crisi dell’etica. Studi crociani II – Croce etico-politico e filosofo della libertà*. Bologna: il Mulino. ISBN 88-15-05532-0.
- SARTORI, G. (2000). *Pluralismo, multiculturalismo e estranei: saggio sulla società multi-etnica*. Milano: Rizzoli. ISBN 88-17-86515-X.
- SARTORI, G. (2001). *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-94-X.
- SARTORI, G. (2004a). *Mala tempora*. Roma-Bari: Laterza. ISBN 88-420-7122-6.
- SARTORI, G. (2004b). Where is Political Science Going? *Political Science and Politics*. Vol. 37, no. 4, s. 785-787. ISSN 1049-0965.
- SARTORI, G. (2005a). *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multi-etnické společnosti*. Praha: Dokořán. ISBN 80-7363-022-2.
- SARTORI, G. (2005b). Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: CDK. ISBN 80-7325-062-4.
- SARTORI, G. (2006). *Malacostituzione e altri malanni*. Roma-Bari: Laterza. ISBN 88-420-7914-6.
- SARTORI, G. (2007). *Homo videns. Telewizja i postmyślenie*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. ISBN 978-83-235-0398-9.
- SARTORI, G. (2009). *Il sultanato*. Roma-Bari: Laterza. ISBN 978-88-420-8914-8.
- SCHEDLER, A.; MUDDE, C. (2010). Data Usage in Quantitative Comparative Politics. *Political Research Quarterly*. Vol. 63, no. 2, s. 417-433. ISSN 1065-9129.
- SKACH, C. (2009). (et al.). Teacher and Mentor. In COLLIER, D.; GERRING, J. (eds.). *Concepts and Method in Social Science. The Tradition of Giovanni Sartori*. New York and London: Routledge, s. 341-346. ISBN 978-0-415-77578-6.

- SOLA, G. (2005). La rinascita della scienza politica. In PASQUINO, G. (2005). (ed.). *La scienza politica di Giovanni Sartori*. Bologna: il Mulino, s. 23-69. ISBN 88-15-10307-4.
- STEPAN, A. (2007). Democratic Governance and the Craft of Case-Based Research. In MUNK, H., L.; SNYDER, R. (eds.). *Passion, Craft, and Method in Comparative Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, s. 392-455. ISBN 0-8018-8464-0.
- TRUZZI, S. (2014). Giovanni Sartori „Il salto con gli sci, Kant per sonnifero e la zuppa in scatola“. *il Fatto Quotidiano*. 4. 5. 2014. [Cit. 10. 2. 2015]. Dostupný z <http://rassegnastampa.unipi.it/rassegna/archivio/2014/05/05SID1120.PDF>
- WIATR, J. J. (1999). *Socjologia polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.